IDIOMS USED IN HATAY-KUMLU DISTRICT

Ahmet ŞAFAK¹

Dr, Türkiye

Abstract

One of the important elements of Turkish culture and oral tradition is idioms and proverbs. It has an important place in reflecting the cultural values of societies. They are wise words that reflect the thoughts, attitudes and behaviors of nations towards life. They reflect the cultural values and lifestyles of that society. Culture can also be expressed as social accumulation that includes the abstract and concrete structures of that society. As a mirror reflecting the cultural and religious structure of a nation, it has an important place in the literature of many nations.

The aim of this study is to determine the idioms and proverbs used in Hatay/Kumlu district. There are many idioms and proverbs in the Hatay/Kumluk dialect. These materials, which live in the oral language, have been recorded and made available to the people who exist, as well as not to be forgotten.

Key words: Hatay, Kumlu, Idioms, Turkish Language, Vocabulary.

<http://dx.doi.org/10.47832/2757-5403.12.15>

¹ ahmedsafak@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0088-3010>

HATAY-KUMLU İLÇESİNDE KULLANILAN DEYİMLER

Ahmet ŞAFAK

Öz:

Türk kültürünün ve sözlü geleneğinin önemli unsurlarından biri de deyim ve atasözleridir. Toplamların kültürel değerklerin yansıtılmasında önemli bir yere sahiptir. Milletlerin hayat karşısında düşüncelerini, tutum ve davranışlarını yansıtan bilge sözlerdir. O topluma ait kültürel değerkleri ve yaşam biçimlerini yansıtırılar. Kültür de o toplumun soyut ve somut yapıları bünyesinde barındıran ve toplumsal birikim olarak da ifade edilebilir. Bir milletin kültürel ve dini yapısını yansıtan bir ayna olmaları yönüyle birçok ulusun edebiyatında önemli bir yer tutar.

Bu çalışmanın amacı Hatay/Kumlu ilçesinde kullanılan deyim ve atasözlerini tespit etmektir. Hatay/Kumluk ağzında çok sayıda deyim ve atasözü yaşamaktadır. Sözlü dilde yaşayan bu malzemeler kayıt altına alınarak hem unutulmamasını hem de var insanların istifadesine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hatay, Kumlu, Deyimler, Türk Dili, Söz varlığı.

Giriş

Dil, bir toplumun düşünce yapısını gösteren, toplumu toplum yapan, insan ile toplum arasındaki bağı sağlayan en güçlü kültür ögesidir. Bu düşünceyle bağlantılı olarak, dil aracılığıyla kültürel bağların kuşaktan kuşağa aktarımının sağlanabildiğini ve toplum yapısının anlaşılabilirliğinin kolaylaştığını söyleyebiliriz. İnsanların yaşadığı toplum yapısıyla bağlantılı olarak bir yaşayış şekli ve dil yapısı vardır (Şafak:2021: 41). Dil, yaşamın bütün alanlarında, günlük yaşamın en sade olaylarında, bilimin ana formlarında, gelenek-görenek ve törelerde, inançlarda ortaya çıkar; dil her türlü maddesel yaşamın, tekniğin, ekonominin de koşuludur; dinde, hukukta, felsefe ve sanatta yeri vardır. Dilin etkide bulunan gücü, dilde izini bırakan dünya tablosu ile yaşamın bütün alanlarına yayılır. Buna karşılık dil de her bir alanın özel gereksinimleri ve koşulları ile kendi çevresini ve yönünü belirler (Türk, 2019: 333). Bir ulusun yaşayış biçimi, inançları, gelenekleri, dünya görüşü, çeşitli nitelikleri ve hatta tarih boyunca bu toplumda meydana gelen çeşitli olaylar üzerinde hiçbir bilgimiz olmasa, yalnızca dilbilim incelemeleriyle, bir dilin söz varlığının, söz hazinesinin derinliğine inerek bütün bu konularda çok değerli bilgiler ve güvenilir ipuçları edinebiliriz... Bir dildeki Kavramlar, çeşitli atasözleri, deyimler, kalıplaşmış sözler incelenir, ilgili oldukları kavram alanlarına göre öbikleştirilirse kimi alanlardaki öğelerin kabarık olduğu, öbürlerine oranla fazlalık gösterdiği göze çarpar. Dikkat edilirse bu kabarık öbekler, dili konuşan ulusun tarih boyunca en çok ilgilendiği, yaşayışında büyük bir yer tutan kavramlar, konulara aittir (Aksan. 2009: 65). Kültür hazinesinde yer alan değerkleri tespit etmek için ağız çalışmaları bu bakımdan önemlidir. Maddi ve manevi kültüre ait olan deyimlerin açığa çıkarılması dil çalışmalarına önemli kaynak oluşturacaktır (Türk-Koç, 2021: 21).

Bir dilin zenginliğinin bir ölçüsü şüphesiz kelime hazinesi olmakla beraber o kelimelerin her birinin taşıdığı mana çokluğu-çeşnisi, bir başka sözle yoğunluğu ve ince nüanslar da bunun kadar önemli bir zenginliktir. Hatta denir ki, medeniyet nüanslar üzerine kurulmuştur. Bunda, kısa ve özlü atasözü (darb-ı mesel) ve deyim (tabir) adı verdiğimiz ince ve derin manalı cümle ve kelime tertiplerinin zenginliği önemli rol oynar. Atasözü ve deyim bir milletin yaşadığı acı-tatlı, sevindiren veya üzen, varlık yokluk hallerinin olgunlaştırdığı, pişirip yoğurduğu, haddeden ve süzgeçten geçirdiği halk beyninde ve vicdanında doğup ve yine halka mal edilmiş, asırların birikimini ve tecrübelerini bünyesinde, anlamında taşıyan en özlü söz guruplarıdır (Saraçbaşı, Minnetoğlu: 2002: 17).

Bilindiği gibi bir dilin söz varlığı içinde sadece dilde kullanılan kelimeler değil; atasözleri, deyimler, kalıplaşmış sözler gibi unsurlar da yer alır. Çünkü bu unsurlar o dili kullanan insanların maddi ve manevi kültürlerinin, yaşam biçimlerinin yansıtıcısı olan unsurlardır. Temel söz varlığı deyince de akla ilk gelen unsurlar, organ isimleri başta olmak üzere insanların temel ihtiyaçlarını karşılayan hareketleri, akrabalık ilişkilerini, sayıları ve bunlarla doğrudan ilgili olan diğer kavramları yansıtan kelimelerdir. Organ isimleri temel söz varlığı içinde önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu isimler dillerin deyim oluşturma sürecinde çok sık kullanılmıştır. Türkçedeki deyimlere bakıldığında baş, göz, el, yüz, yürek gibi organ isimleriyle kurulmuş deyimlerin sayısının yüksek olduğu görülmektedir (Şahin, 2009: 2). Dil bilimi araştırmalarındaki diğer önemli bir husus, deyimlerin teşekkül sebeplerinin açıklığa kavuşturulmasıdır. Dilimizdeki birçok deyim kökü, belli bir tarihi olaya veya hikâyeye dayanmaktadır. Tarihte meydana gelen bazı olaylar, o devirde yaşayanları öyle etkilemiştir ki; söz konusu olayla ilgili fikirler ve yorumlar dilde kısa ve özlü bir ifadeyle ebedileştirilmiştir (Özkan ve Şadiyeva, 2003: 146). Son yıllarda, giderek artan bir biçimde bu metinlerde yer alan deyimlerle ilgili çalışmaların yapıldığını da belirtmeliyiz.

Atasözleri

Atasözleri; anonim özellik taşıyan, atalardan kaldığı kabul edilen ve toplumun yüzyıllar boyunca geçirdiği sözlem ve denemelerden, ortak düşünce, tutum ve davranışlarıyla dünya görüşünden oluşan, genel kural niteliğindeki kısa, özlü, kalıplaşmış sözlerdir (Korkmaz 2007: 27). Eski nesillerin uzun denemelere dayanan hükümlerini, genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak düstur haline getiren ve kalıplaşmış söz biçimleri bulunan, herkesçe benimsenmiş özlü söz tanımlarına karşılık gelmektedir (Özkan, Gündoğdu. 2011: 1135). Atasözleri bulunduğu kültür coğrafyasının ve milli değerlerin tüm özelliklerini içinde barındıran ve anlamlar bakımından çeşitlilik gösteren edebi kavram özelliğidir (Türk, 2016:467).

Atasözlerinin bilinen en eski örneklerine, Göktürk Kitabeleri Divanü Lügati't Türk ve Uygur dönemi yazılı metinlerinde rastlamaktayız. Atasözlerinin toplandığı ilk önemli kitaplar ise, 1840 tarihli Kitab-ı Atalar adlı yazma; Berlin'deki Hazihi'r-risalet-i min kelimat-ı Oğuzname el meşhur bi atalar sözü; 1476'da yazılan Paris'te bibliotheque Nationale'deki Kitab-ı Atalar ve halk şairi Levni'nin H. 1282 tarihli bir cönkte bulunan destanıdır (Güzel: 2007). Göktürk Kitabeleri arasında atasözlerinin ilk örneklerine Bengü taşda rastlamaktayız. İki parça halindeki 62 satırlık Bengü taşında, içinde bulunduğu olayları sade ve sanatsız bir şekilde, halk diliyle anlatır. Zaman zaman ayrıntılar üzerinde durmakla beraber genellikle vak'aları sözü uzatmadan, ana çizgileriyle verir; yeri geldikçe milletin ders alması için öğütlerde bulunur; bazen de atasözlerine ve deyimlere başvurur (Ercilasun: 2007:131).

Deyimler

Türk dilinin zengin söz varlıklarından olan deyimler, insanın duygu ve düşüncelerini, dünya görüşünü, dış çevre ve olaylar karşısında takındıkları tavırlarla davranışları, gerçek anlamından az çok farklılaşarak, tezat ve mecaz gibi sanatlardan da yararlanmak suretiyle tasvir eden kalıplaşmış sözlerdir. Türk milli felsefesinin dile yansıyan özlü ifadeleri niteliğindeki deyimler, sayıları, kullanılma sahaları, konu ve muhtevaları bakımından Türk dili ve folklorunun önemli söz zenginliklerindendir. Konuları bakımından pek çok gruba ayrılan deyimler, tarihi ve çağdaş lehçeleriyle birlikte genel olarak Türk dilinin etimolojik ve semantik araştırmalarına yön verecek zengin bir dil varlığını meydana getirmektedir (Özkan ve Şadiyeva. 2003: 136). Deyimler, belirli olan bir durumu veya duyguyu belli kavramlar içerisinde dile getirmek için tek bir sözcüğün yan anlamıyla kullanılmasını sağlayan sözcüklerdir (Türk, 2016: 468). Deyimler dilimizin en önemli zengin kaynaklarından biridir ve Türk kültürünü yansıtmada önemli rol alır (Türk, 2019: 561).

Söylenen ya da yazılan sözün gücünü arttırmak için bir araya getirilen veya genellikle anlamları dışında kullanılan, kalıplaşmış söz kümelerine deyim denmektedir. Deyimler en az iki kelimenin bir araya getirilmesiyle oluşturulur ve deyimleri oluşturan sözcükler her zaman ayrı ayrı yazılır (Gökçeoğlu. 2009: 69). Deyimlerle atasözleri dilsel varlığımızın temel göstergelerinden başlıcalarıdır. Anlatımı güçlendirip, dirileştirip, derinleştirirler. Konuşmanın süsü, incisi olan deyimler Türk toplulukları tarafından çok kullanılmaktadır. Bazıları vardır ki ayrı beldelere, ülkelere yayılmıştır (Gökçeoğlu. 1997: 8). Aksoy atasözleri ve deyimleri şu şekilde bir sınıfa koymuştur: atasözlerimizi ve deyimlerimizi, kullanıldıkları çevre ve zaman bakımından dört kümeye ayırıyorum: 1. Bugün yurdumuzun her yerinde kullanılanlar; 2. Kullanılışları, yurdumuzun kimi bölgelerine özgü olanlar; 3. Türkiye dışında Türk lehçelerinde yaşayanlar; 4. Eski zamanlarda kullanılmış, bugün unutulmuş olanlar (Aksoy. 2004: 7). Deyimler, özel nitelikleri (ya da yan özellikleri) bakımından çeşitli kümelere ayrılabilirler. "Özel nitelikleri" sözüyle belirtmek istediğimiz şey onların (ulusal ruh, düşünüş, zevk, yaşayış, tarih, eğitim, kültür, adet, gelenek, inanç, dünya görüşü... gibi) çeşitli yönlerden inceleme konusu olabilecek değerleri değil, dil yapıları, kuruluş ve anlamları açısından –deyimler için belirttiğimiz genel niteliğin yanı sıra- gösterdikleri yan niteliklerdir (Aksoy. 1988: 65).

Gerçek anlamından az çok farklı bir anlam taşıyan, en az iki kelimedenden kurulmuş, çekici bir anlatıma sahip kalıplaşmış söz, kelime topluluğu olarak da tanımlanabilen deyimler bir dilde önemli yer tutarlar. Uzun gözlem ve tecrübelerin ürünü olan atasözleri ise; bir olayı açıklamaya, bir duruma açıklık getirmeye ve bir olaydan ders çıkarılmasını sağlamaya yönelik, hüküm anlatan dil birlikleridir. (Sinan 2001). Bu doğrultuda bir toplumda var olan atasözleri o toplumun dini, siyasi ve toplumsal yapısı ile ilgili birikimleri ortaya koyabilme özelliğine sahiptir. Öte yandan, atasözleri ve deyimler birbiri ile anlamsal ve durumsal açılardan karşılıklı ilişki içerisinde. Söz gelimi "Bir kızı bin kişi ister, bir kişi alır." atasözünde "kız istemek" ve "kız almak" deyimleri kullanılmıştır. Aynı şekilde, "Çobana verme kızı, ya koyun güttürür ya kuzu." atasözünde "kız vermek" deyimini yer almaktadır. Atasözleri kalıplaşmış bir yargıyı nasihat biçiminde ele alırken, deyimler de söz konusu yargının durumsallığı ile ilgili bilgi vermektedir (Özkan ve Gündoğdu, 2011: 1136).

Erenoğlu deyimleri anlamsal ve yapısal açılardan incelememiştir. Anlamsal açıdan deyimler ikiye ayrılmaktadır. Bazı deyimlerde deyim meydana getiren sözlerden biri ya da hepsi kendi anlamı dışında kullanılırken bazılarında sözler gerçek anlamlarında kullanılır. (Cümle halinde bulunan deyimlerin sözleri gerçek anlamlarında kullanılır.) Bazıları ise mantık dışı ve abartılıdır. Yapısal açıdan ele alındığında ise deyimler dört farklı grupta toplanabilir. Bunlar; mastar halinde olanlar, tümcesel özellik taşıyanlar, fiil kipleri ile kullanılanlar ve isim veya fiil çekimine girenlerdir (Erenoğlu 2007: 1152). Yakıcı ve Yücel ise deyimlerin yazılışlarını ele almışlardır. *Kalıplaşmış söz öbeklerinden biri olan deyimler ayrı yazılır: çam devirmek, çantada keklik, kulağı delik, eli uzun* (Yakıcı, Yücel: 2012).

Atasözleri ile Deyimler Arasındaki Farklar

Bilindiği üzere deyimler iki ya da daha fazla kelimedenden oluşurlar ve genellikle benzetmeler yaparak etkili bir anlatım amaçlı kullanılırlar deyimlerin öğretici olma özelliği yoktur sadece bir durumu mecazi yollarla ifade eder ve çoğunlukla fiille birlikte mastar oluştururlar. Deyimlerde kesin hüküm, öğüt, yol göstericilik deyimlerde olmaz, kavram ve durum bildirirler.

Atasözleri genelde cümle şeklindedir deyimlerin aksine atasözleri kesin bir yargı ifade ederler. Bu yüzden genel kural oluşturmazlar. Atasözleri ise kesin bir yargı bildirirler. Bazı atasözleri aynı zamanda deyim olarakta kullanılır fakat deyimler atasözü yerine geçmez. Sonuç olarak bir karşılaştırma yapacak olursak, atasözleri az sözcükle çok şey anlatan özlü sözlerdir. Anlattıkları denenmiş, doğruluğuna inanılmış düstur (genel kural, kaide) niteliğindedirler. Deyimler ise, kalıplaşmış anlatım araçlarıdır. Cümle şeklinde olanlar bile

bir anlam bütünlüğü taşımaz. Asıl anlamlarını içinde bulundukları cümleden alırlar; aldıkları anlam da değişmez bir kural niteliğinde değildir.

Araştırmanın Amacı

Toplumumuzu ve değerlerini, geleceğe doğru olarak taşıyabilmek, geçmişten bugüne intikal eden değerlerimizi sahiplenmemizle mümkündür. Sosyo-ekonomik, kültürel, siyasi, askeri ve dini bütün alanlarda geçmişteki yaşanmışlıklar, geleceğin tasarımı için önemli malzemelerdir. Bu malzemeleri edindiğimiz en önemli kaynaklardan birisi de atasözleri ve deyimlerdir. Geleceğimizin inşasında bu kaynaktan beslenme ihtiyacı çalışmamızın hem motive edici gücünü hem de amacını oluşturmaktadır (Şafak. 2016: 280). Bu çalışmada Hatay'ın Kumlu ilçesinde halk ağzında kullanılıp yazıya geçmemiş olan deyimlerin derlenmiş Çalışmamız kültür hayatına dair yazılı olmayan kaynak oluşturması açısından önemlidir. Ayrıca çalışmamız geçmişimizle yeniden buluşma, kendi kültürel varlığımız konusunda farkındalık oluşturma, gelecek tasarımlarımıza misyon belirleme ve vizyon geliştirmemize kaynaklık ettiği için önemlidir.

KUMLU

Kumlu ilçesi Hatay il merkezine 40 kilometre mesafede Amik Ovası'nın ortasında düzlük bir arazi üzerine kurulmuştur. Kuzeyinde Kırıkhan ilçesi, batısında Antakya, güneyinde Reyhanlı ilçesiyle çevrilmiş olup, doğusunda 22 kilometrelik Suriye hududu olan bir sınır ilçesidir. Denizden ortalama yüksekliği 95 metre olan Kumlu, iklim olarak Akdeniz iklimi özelliğini taşımaktadır. İlçenin yüzölçümü 223 kilometrekaredir. Amik ovasının merkezinde bulunan Kumlu ilçesi 1945 yılından önce Amik Gölü'nün istilasından dolayı çeşitli sazlıklara kaplı bataklık bir yer iken, 1945 yılında iskan yeri olarak tahsis edilmesinden sonra Killik köyü olarak yerleşim yeri olmuştur (Şafak. 2021: 465). Çevre köylerden göçün hızla devam etmesi ile Killik kısa zamanda ovanın en büyük köyü olmuştur. Bunun sonucu olarak 1956 yılında Hamam köyünde bulunan nahiye ve jandarma teşkilatı Killik köyüne nakledilmiş, 1965 yılında nüfusu 2000'in üzerine çıkması ile kasaba, 1968 yılında da belediye teşkilatı kurulmuştur. Belediyenin hizmete başlaması ile birlikte Killik olan köyün adı değiştirilerek KUMLU olmuştur. Daha sonra 09.05.1990 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilen kanunla Reyhanlı ilçesinden ayrılarak 09 Eylül 1991 tarihinde ilk Kaymakamın göreve başlamasıyla Hatay ilinin on birinci ilçesi olarak teşkilatlanmıştır (Şafak, 2021: 229).

Tesbit Edilen Deyimler

Ağzını ökenor: Konuşma esnasında karşısındakinin sesini hem de kelimeleri söylerken yüzünün aldığı şekli mimikleri ve aynı duyguyu abartılı bir şekilde taklit edilmesi

Ale rasi: Arapçadan geçme bir deyim. Arapça anlamı **başımın üstüne**'dir. Yaygın olarak kullanılan bu deyim birine bir iş/görev verirken ya da bir şey söylerken karşısındaki kişinin tamam kabul ediyorum başım üstüne başımla beraber demek için kullanılan bir deyimdir.

Ağzı gavlak: Boş boş konuşan, gelişigüzel konuşan.

Aşlanık etmek: Şaka yapmak.

Baldır bacak: Açık saçık giyinmiş olmak.

Ceviz kırmak: Hovardalık yapmak.

Ciğeri parçalanmak: Çok büyük acılar çekmek.

Ciğeri sızlamak: Yaptığı bir yanlış yüzünden pişmanlık duymak.

Ciğeri yanmak: Kötü bir olay karşısında çok üzülmek.

Cöbeli yuha: Yufka yürekli, hassas olan kimse.

Çalgın etmek: Deli etmek, delirtmek

Çalgına çevirmek: Delirtmek.

Çalgına döndürmek: Kafayı yedirmek.

Çalgına dönmek: Deli olmak.

Çer vurasıca: Hafif bir beddua anlamında kullanılır.

Eciğini bücüğünü çıkarmak: Seçmek, ayırmak, irili ufaklı ayırmak.

Ekmek var yer misin: Genellikle bir işte başarısız olanlara söylenir. Yine mi yapamadın anlamında kullanılır. Yeme içmeden başka bir işe yaramıyorsun, sen ne işe yararsın demeye getirilir.

Firez sürmek: Buğday biçildikten sonra tarlayı sürmek.

Firez yakmak: Anız yakmak.

Firtiklik yapmak: Çok bilmişlik yapmak. Genellikle çocukların bir olay karşısındaki tutumu ve söylemleri üzerine söylenir.

Gamber bazar: Birden bire aniden hazırlıksız olarak bir yere gitmek.

Gıran oğlu gıran: Yaramazlık yapanlara denir. Yaramaz oğlu yaramaz anlamında kabahat işleyenlere söylenir.

Gıran vurasıca: Bela okumak, kötülükler seni bulsun anlamında kullanılır.

Gıranı dıhtığım: Türlü müsibetlerin karşısındaki kişiyi bulmasını dilemek, bela okumak gibi.

Hımbıl herif: Uyuşuk, paspal, uyuşuk adam anlamında.

Hış olmak: İki anamda kullanılır. Birincisi hış etti de anlatıldığı gibi kavga eden iki taraftan kavgayı kaybedenin daha açık bir söyleyişle dayak yiyenin içinde bulunduğu durum. İkincisi de çok fazla çalıştıktan sonra bütün enerjisi biten kişilerin içinde bulunduğu halsizlik durumu denir.

Hıcıl etmek: Mahcup etmek. Kişiyi yaptığı bir eylem ya da söylediği bir söz yüzünden toplum içerisinde uyarmak, utandırmak.

Hıcıl olmak: Mahcup olmak. Yaptığı bir hareket ya da kullandığı bir söz yüzünden utanılacak bir duruma düşmek.

Hırrıflamak: Bunamak. Yaşlılıktan ya da hafıza kaybından ötürü bazı şeyleri hatırlamamak.

Hış etmek: Bir kavga esnasında iki taraftan galip gelenin rakibini çok kötü bir şekilde dövmesi

Hışı çıkmak: Bitmek, tükenmek, güçsüz kalmak.

Humsuluk olmak: Usanmak, bıkmak, çok beklemek.

iflahi kesilmek: Yenik düşmek, halsiz kalmak, takatsiz, güçsüz bir duruma düşmek.

istifil olmak: Ne halin varsa gör. Bundan sonra benden bir şey bekleme, medet umma, sen kendi kararlarını kendin ver ve daha sonra meydana gelebilecek olumsuzluklarda beni sorumlu tutma anlamında birdeyim.

It ayağı yemiş: Çok gezen kişiler için kullanılır.

Kayı olmak: Razi olmak, rıza göstermek.

Kör keseye: Boşu boşuna. Bir olay karşısında o olayla alakası olmadığı halde olaydan dolayı en fazla zararı gören kişilere denir.

Mabal almak: Mabal kelimesinin aslı vebal olarak Başkasının günahını almak anlamındadır.

Mabalım boynuna: Vebal atmak, (Günahım boynuna).

Mihayet olmak: Mukayyet olmak. Göz kulak olmak, korumak. Bir çocuğu, kendi kendisini idare edemeyecek kadar yaşlı olan bir kimseyi bir hayvanı ya da bir eşyayı kısa süreliğine bir yere bırakırken orada bulunan kimselere ben gelene kadar bunlara sahip çık göz kulak ol anlamında

Ödü kopmak: Çok korkmak.

Ödü patlamak: Ödü kopmakla aynı anlama gelir ama burada korkunun şiddeti biraz daha fazladır.

Örüme gitmek: Baharın gelmesiyle hayvan sürülerinin gece yarısından sonra yaylıma götürülmesi. Burada genellikle çobanlar başkalarına ait tarlalarda ha yvanlarını gizlice otlatırlar.

Ötede bayıl: Benden uzak ol.

Sıcak ekmeğe gülmez: Her zaman yüzü asık olanlara denir. Bu gibi insanlar mutlu olmaları gereken yerlerde bile daima asık suratlı olurlar.

Su sulamak: Genellikle yaz aylarında tarla sulamak anlamında kullanılan bir deyimdir.

Südü pis: Kötü niyetli, asaleti bozuk, kötü karakterli kimse.

Şiplik çalmak: Alkışlamak.

Tamaşa/Temaşa etmek: izlemek, seyretmek, bir olay yada bir duruma seyirci kalmak sadece izlemekle yetinmek.

Tanrı canını ala: Allah iyiliğini versin manasında olumlu ya da kullanıldığı cümleye göre olumsuz anlamda kullanılır.

Tas yitik: Karmakarışık, düzensiz.

Ümüğünü sıkmak: Boğazını sıkmak.

Viççığını çıkarmak: Ezmek, herhangi bir nesneyi ezip o nesne ile olan benzerliği ortadan kaldırmak.

Yüzüne barabar: Yüzüne karşı, karşısında, yüz yüze iken söylenen söz.

Yüzüne nalet: Lanet olsun sana.

Zıgal yapmak: Hile yapmak.

Sonuç

Çalışmanın asıl amacı Hatay-Kumlu halkı arasında varlığı devam eden deyimlerin tespitini yapmak. Yapmış olduğumuz saha çalışmasında günümüzde yazı dilinde kullanılmayıp, belli bir bölgede halk arasında özellikle yaşlı insanlar tarafından kullanılan ya da daha önce kullanmış oldukları deyimler derlenmiş olup, derlenen bu deyimlerin anlamları farklı farklı kaynak kişiler tarafından teyit edilip onaylandıktan sonra bu çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu deyimler sonraki çalışmalarda toplanacak ve bölge ağızyla ilgili daha kapsamlı bir liste oluşturulacaktır. Yapılacak yeni derlemeler sonucunda yabancı kökenli kelimeler ile Türkçe'nin farklı dönem ve lehçelerine ait çok daha fazla çağdaş ve arkaik sözcük tespit edilebilecektir. Yöre ağızyla ilgili çalışmaların yapılmasının aciliyeti noktasında kıymetlidir.

Kaynakça

- Aksan, D. (2009). Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilimi. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1988). Atasözleri, Deyimler. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten-1962. TDK Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (2004). Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler I-II. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2007). Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erenoğlu, D. (2007). “Güvâhî”den Günümüze Atasözleri ve Deyimler”, Turkish Studies/ Türkoloji Araştırmaları International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 2/4. 1150-1167.
- Gökçeoğlu, M. (2009). Kıbrıs Türk Küme Sözlük (Formeller) Sözlüğü 1-2. Lefkoşa: Gökçeoğlu Yayınları.
- Özkan, B. Gündoğdu, A. E. (2011). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkçede Atasözleri Ve Deyimler. Turkish Studies Volume 6/3, 1133-1147.
- Özkan, F. Şadiyeva G. (2003). Somatik Deyimler. Bilig. 24/146.
- Saraçbaşı, M. E. Minnetoğlu, İ. (2002). Örnekli ve Açıklamalı Türk Atasözleri Sözlüğü. İstanbul: Bilge Sanat Yayınları.
- Şafak, A. (2016). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde Gayr-ı Müslimler Ve Şer’iye Mahkemeleri. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 28, Temmuz. s. 276-303.
- Şafak, A. (2021). Hatay-Kumlu İlçesinde Ağzında Kullanılan Kelimelerin Derlenmesi Rimak International Journal of Humanities and Social Sciences. Issue: 7. Valume 3. p. 226-236.
- Şafak, A. (2021). Suriyeli Göçmenlerin Türkçe Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme. I. Uluslararası Dil ve Edebiyat Araştırmaları Kongresi, Tam Metin. 27-28 Şubat İstanbul-Türkiye. s. 40-46.
- Şafak, A. (2021). Hatay-Kumlu İlçesinde Kullanılan Lakaplar Üzerine Bir Derleme/Değerlendirme. İjher International Journal of Humanities and Educational Research. Issue 6. Valume 3. P.458-466.
- Şahin, H. (2009). Kaşgarlı’dan Günümüze Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler. Turkish Studies Volume 4/3. s. 2.
- Türk, O. (2016). Hamza-nâme adlı eserin 72. Cildinin Atasözü, Deyim, İkileme ve Beyitlerin anlam ve görev yönünden İncelenmesi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(24), 325-334.
- Türk, O. (2016). Şehriyar’ın Türkçe Divanı Olan “Haydar Babaya Selam Şiiri”nin Türkçe Deyimleri Üzerine Bir Değerlendirme. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(28), 464-470.
- Türk, O. (2019). Hüseyin rahmi Gürpınar’ın Cadı Romanında Yer Alan Deyimler. A. V. Can ve O. Türkölmez (Ed), 17. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı (559-567). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Türk, O. (2020). Kültürel Miras Olarak Hayvanların Atasözlerimize Kattıkları Anlam Üzerine Bir Değerlendirme. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi, 11(44), 320-334.
- Türk, O., Koç, F. (2021). Gözene Köyü Ağzında “Oyun, Mevsim, Yemek Ve Gıda” İle İlgili Kültürel Unsurlara Ait Söz Varlığı, International Journal of Filologia, 4(6), 20-27.
- Yakıcı, A., Yücel, M. (2012). Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri. Ankara: Yargı Yayınevi.

Kaynak Kişiler

Zahra Şafak

Hakan Kurumuş

İbrahim Geçen

Mustafa Geçen

Bülent Aydın

Emine Şimşek